

temes-2)

ANDREU GINÉS I SÀNCHEZ. Federació d'Instituts d'Estudis del País Valencià

JOAN FUSTER I LA HISTÒRIA

Fou el mateix Joan Fuster qui alimentà el seu descrèdit com a historiador, amb una modèstia innecessària que deixà escrita en algunes de les seues obres més importants. Així, en les primeres pàgines de *Nosaltres els valencians* s'afanyà a negar-se aquesta condició i, alhora, a negar-se la «competència» i la «intenció» que corresponen al gremi d'analistes del passat.¹ En una altra ocasió, assegurà: «Jo no sóc historiador, i la història només em preocupa en la mesura que arriba a explicar-nos el present i a preparar-nos per al futur».²

Més enllà del toc provocador, potser era una manera de cobrir-se l'esquena davant de les previsible crítiques; o, potser, era una apel·lació —una crítica, de fet— a aquest gremi perquè començara a interessar-se per la història dels valencians i abandonara, d'una vegada per totes, el cultiu de l'erudició decadent que no reportava cap benefici col·lectiu.³

Però la passió per la història de Joan Fuster estava per damunt de les seues provocacions, reserves i precaucions, no només perquè era un objecte d'interès personal, sinó perquè sabia de la importància que tenia per a poder construir una societat de futur millor. I, com explicava Josep Fontana, ell estava plenament capacitat per a fer-ho, per «competència» i per «intenció»: «La realitat és que ell parteix d'un gran coneixement sobretot del medi cultural, que li permet fer unes anàlisis legítimes d'historiador. Estudia fonamentalment la llengua i la literatura, però no de forma immanentista, sinó en funció de la mateixa necessitat d'entendre el país. Evidentment, això comporta uns lligams entre cultura i societat que són propis de l'anàlisi d'historiador. [...] Ell estudiava la cultura per entendre la seva societat. I, en aquest sentit, la feina de Fuster ha estat una feina legítimament d'historiador».⁴

De fet, Joan Fuster no era aliè a les particularitats de l'ofici, i sovint s'endinsava en reflexions pròpies dels agremiats. Com no podia ser d'altra manera, ell mateix qüestionava «les ampul·looses pretensions dels historiadors. I ho feia — explica l'especialista fusterià Pau Viciano— rebaixant les reclamacions d'autoritat científica i acadèmica, resituant la història com a mer relat, com a narració que, “com tot en aquest món, serveix primer que res per a passar l'estona”».⁵ No obstant això, Pau Viciano ja ens alertava que no ens hàviem de prendre seriosament «les sarcàstiques desqualificacions globals de la història»,⁶ cosa que, per altra banda, només farien aquells que tenien i tenen prejudicis per alimentar. Ans al contrari, aquestes reflexions són mostra de

l'atenció que li dedicava Fuster i de la importància que atorgava a la disciplina. De fet, com gran devorador de llibres, era un gran coneixedor de la historiografia espanyola i catalana, sobre les quals tenia opinió formada i fonamentada.

Les seues reflexions, a més, no es limitaven als aspectes diguem-ne més generalistes o superficials, sinó que abordaven qüestions més profundes i particulars, com les que generava l'estudi de la història social de la llengua: «Hi ha una mena de “fets” històrics —la por, la fam, entre ells— de quantificació impossible, i per això les “històries” solen ser tan imprecises en parlar-ne. [...] Saber-ne, en realitat, ningú no en sap mai tant com per pronunciar un dictamen acceptable. Però si això passa amb els “fets” que consignaven amb números els notaris i els funcionaris del Rei, la perplexitat ja és total quant a la por, a la fam, o a l'idioma».⁷

Joan Fuster va prologar les actes de la I Assemblea d'Història de la Ribera

Els moviments antifrancquistes van estar fortament influïts per Fuster.

A més, l'assagista de Sueca dedicà diversos textos a tractar la problemàtica de les fonts històriques i la veracitat de les dades que apareixien als diversos documents. Tot plegat demostrava una aproximació prudent i rigorosa a la història, sens dubte. I també palesava el respecte amb què contemplava l'ofici.

Hi havia, encara, una altra qüestió més pràctica i venal que impulsava Joan Fuster a conèixer la història pròpia: com que, bé per encàrrec o per vocació, hagué de recórrer intel·lectualment tot el País Valencià (i bona part dels Països Catalans), la necessitat de poder escriure i dir sobre el conjunt i, alhora, sobre la més xicoteta de les localitats, l'obligava a pensar-lo «històricament», com suggeria el seu admirat Pierre Vilar.

Eva Serra, en la seua vindicació de Fuster com a historiador, en destacava una frase ben significativa: «Cada generació –els seus homes lúcids i actius– s'interroga sobre el lloc i la missió que li correspon dins l'esdevenir de la comunitat, i aquesta pregunta recau inexorablement sobre la història».⁸

Joan Fuster i la història local

Entre les moltes influències que va rebre del marxista Pierre Vilar hi havia l'interès i la promoció de la història local. Fuster, des de la posició referencial que tenia, va estimular aquesta xicoteta revolució historiogràfica de les acaballes del franquisme i principis de la democràcia monàrquica «on conflua tant l'exigència metodològica d'anar a la base dels

fenòmens socials, com la cívica, en reivindicar l'espai viscut, especialment la comarca, per a la construcció d'un país allunyat dels estereotips simplificadors i autosatisfets del regionalisme»⁹. Com explicava Pau Viciano, per a Fuster, aquesta història local havia de ser la base per a la construcció d'una història «total» del País Valencià.

En el pròleg de les actes de la I Assemblea d'Història de la Ribera, que va tenir lloc el 1980, Joan Fuster definí la seua idea de la història local: «la vida diària, la del jornal i la de la missa, la dels impostos i la dels llibres, la de les escoles i la de les innovacions en la dificultat del treball. La “història local” és la història de la mediocritat, és la història de les malalties i les fornicacions, dels parts i de les morts».¹⁰

En el fons, era una història a cavall entre social i local, però que posava de manifest l'interès de Fuster pel poble –o les classes subalternes– i pels fets quotidians, en contraposició als fets dels reis i de l'alta societat. De fet, aquest dualisme era ben present en algunes de les obres referents de l'època, com *La ciutat de València* de Sanchis Guarner, publicada per primer cop el 1972 i esdevinguda model de les històries locals posteriors.

Joan Fuster i el Primer Congrés d'Història del País Valencià

El Primer –i únic– Congrés d'Història del País Valencià fou una fita en la historiografia valenciana, que marcà un abans

temes-2)

i un després. Ferran Garcia Oliver l'ha descrit com «una epifania memorable, una primavera historiogràfica, tant per la transcendència estrictament professional com per la incidència sobre el conjunt del territori: set-cents van ser els congressistes i quatre-cents els textos presentats».¹¹

L'esdeveniment, darrere del qual hi havia el professor Emili Giralt (formalment, com a secretari general), va generar un volum ingent de comunicacions que aprofundien en els més variats aspectes de la història i la cultura valencianes. I fou una targeta de presentació de bona part dels historiadors i historiadores que marcarien l'evolució de la disciplina els anys posteriors i fins ben endinsada la democràcia monàrquica. Hi havia també una bona representació de les generacions principatines, amb Eva Serra, Jaume Torras, Isidre Molas o Ernest Lluch entre els participants.

Joan Fuster hi intervingué amb un treball d'història cultural: «Algunes puntualitzacions a la cronologia de la Decadència».¹² Però la seua presència anava més enllà, ja que, com va dir Garcia Oliver, «l'ombra intel·lectual [de Fuster] planava d'una manera o altra sobre el congrés».¹³ El Congrés representava una demostració de força del projecte modernitzador fusterià, tot i que amb les limitacions d'ha-

ver de cedir el protagonisme institucional a les forces vives.¹⁴ Encara que, vist en perspectiva, fins i tot la conferència inaugural pronunciada pel contraalmirall Julio Guillén Tato ens pot semblar una constatació de l'avanç del fusterianisme: «Los caminos del catalanismo en el habla marinera castellana».¹⁵

Per altra banda, el Congrés fou un punt de trobada del valencianisme, amb la presència de figures que provenien d'abans de *Nosaltres els valencians*, com ara Pere Maria Orts o l'historiador de la Valldigna Josep Toledo Girau. Així mateix, fou una ocasió per a molts i moltes historiadores locals de presentar els seus treballs, com fou el cas del *socarrat* Agustí Ventura i Conejero, que acudí ni més ni menys que amb tres comunicacions.¹⁶

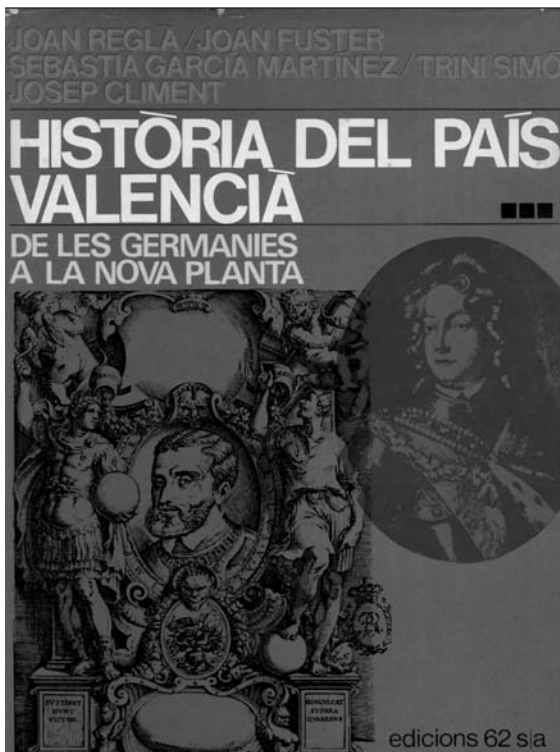
Joan Fuster i la Història del País Valencià

Després de l'impacte de *Nosaltres els valencians*, la necessitat de disposar d'una història rigorosa i actualitzada del País Valencià fou evident. Hi hagué diverses iniciatives entre les quals reeixí la impulsada per Joan Reglà,¹⁷ que comptaria amb la col·laboració de la colònia principatina i dels destacats agitadors autòctons Joan Fuster o Sanchis Guarner.¹⁸ El primer dels seus volums, que veuria la llum el 1965, estava dedicat a la prehistòria i l'antiguitat i el signarien Miquel Tarradell i Sanchis Guarner. Joan Fuster va participar en el tercer dels volums, *De les Germanies a la Nova Planta*, on aprofundí en «Llengua i societat» i «Les lletres».¹⁹ La publicació d'aquesta obra es va allargar en el temps fins ben endinsada la Transició, possiblement a causa de la mort de l'impulsor inicial, Joan Reglà, que faltà el 1973.

Per altra banda, durant la seua estada a València, Josep Fontana explica que va participar en les reunions prèvies per a elaborar una nova història del País Valencià, impulsada pel mateix Fuster. El projecte era ambiciós i, a banda de Joan Fuster, implicava persones del seu entorn i empresaris distingits que estaven disposats a finançar-lo. Hi participaven, de nou, part dels historiadors que conformaven la colònia principatina a València, no només compromesos amb la renovació historiogràfica, sinó també amb l'enfortiment dels vincles dels territoris de parla catalana.²⁰

Joan Fuster era una peça fonamental en aquest projecte donada la seua ascendència sobre l'ambient cultural i també sobre els polítics antifranquistes. Però a mitjan anys setanta ja estava esgotat pels atacs constants a què estava sotmès i, sembla que per una indiscreció d'un dels participants, se'n desmarcà, motiu pel qual Fontana li recriminà haver desistit de les obligacions adquirides (amb la societat, no amb el projecte) i Fuster li respongué qualificant-lo d'«almogàver relativament ferotge».²¹

DD.AA. *Història del País Valencià. Vol III De les Germanies a la Nova Planta*. Barcelona: Edicions 62, 1975.

Joan Fuster i la història social de la llengua

Com explicava recentment el filòleg Adrià Martí-Badia, la relació de Joan Fuster amb la història social de la llengua catalana «és llarga, fecunda i polièdrica». L'assagista de Sueca es va interessar ben prompte per aquesta qüestió, com demostra la introducció de l'*Antologia de la poesia valenciana* (1956), on ja inclou reflexions sobre història social de la llengua catalana. Segons Martí-Badia, «des dels inicis de la dècada dels seixanta, Joan Fuster va treballar durant molts anys en el projecte d'escriure i publicar una *Història social de la llengua catalana*, obra monogràfica que va tindre diversos intents de materialitzar-se, però que –malauradament– no va veure la llum».²²

Notes

1. J. FUSTER, *Nosaltres els valencians*, Barcelona: Edicions 62, 1962.
2. J. FUSTER, *Examen de consciència*, Barcelona: Edicions 62, 1968, p. 29.
3. Eva Serra diria en relació amb un dels debats historiogràfics generats per *Nosaltres els valencians*, el de la revolució industrial al País Valencià: «Des d'una gran categoria intel·lectual, Joan Fuster tira una petita bomba. El seu desafiament als historiadors obliga a tractar el tema políticament i a començar a treballar la qüestió». «La història amb vocació de país», en A. BOTRAN (ed.), *Eva Serra, per la revolució catalana*, Barcelona: Edicions del 1979, 2020.
4. N. PELLISSER, A. MONTÓN i F. PÉREZ MORAGÓN (eds.), *Ser Joan Fuster, 33 visions sobre l'escriptor*, València: PUV, 2008, p. 181.
5. P. VICIANO, *De Llorente a Marx. Estudis sobre l'obra cívica de Joan Fuster*, València: PUV, 2012, p. 73. Pau Viciano extreu la citació d'un article titulat «Els serveis de la història».
6. P. VICIANO, *De Llorente a Marx*, p. 75.
7. J. FUSTER, *Obres Completes de Joan Fuster, Vol. VII*, Barcelona: Edicions 62, p. 284-285. Extret d'A. MARTÍ-BADIA, «La història social de la llengua catalana en els estudis de Joan Fuster», *Revista valenciana de filologia*, VI, 2022, p. 141-171.
8. J. FUSTER, *Examen de consciència*, p. 15-16. Recollit en E. SERRA, «D'avui estant. La vigència de Fuster com a historiador», *L'Espill*, 10, 2002.
9. P. VICIANO, *De Llorente a Marx*, p. 82.
10. J. FUSTER, «Pròleg», en *Economia agrària i història local. I Assemblea d'Història de la Ribera*, València: Institució Alfons el Magnànim, 1981, p. 8.
11. F. GARCIA OLIVER, «Aquella primavera historiogràfica», *El Temps*, 1926, 2021.

De fet, la primera assignatura que impartí a la Facultat, l'any 1983, es titulava «Problemes d'història social de la llengua». Tanmateix, l'obra esmentada –i per la qual Josep Fontana va mostrar molt d'interès– no veié mai la llum.

El que sí que va publicar Fuster és una quantitat ingent d'articles, capítols i llibres on aprofundia en aspectes diversos de la història social de la llengua catalana, entre els quals podem esmentar els llibres *Nosaltres els valencians* (1962), *Poetes, moriscos i capellans* (1962), *Qüestió de noms* (1962), *Heretgies, revoltes i sermons* (1968), *Literatura catalana contemporània* (1972), *La Decadència al País Valencià* (1976), *Ara o mai* (1981), *Llibres i problemes del Renaixement* (1989) i *L'aventura del llibre català* (1992), segons ha recollit el professor Adrià Martí-Badia. ■

12. *Primer Congreso de Historia del País Valenciano, celebrado en Valencia del 14 al 18 de abril de 1971. Vol III*, València: Universitat de València, 1976, p. 227-238.

13. F. GARCIA OLIVER, «Aquella primavera historiogràfica».

14. Es conta que molts dels participants d'altres territoris catalans van quedar gratament sorpresos de la quantitat de representants polítics que van emprar el valencià en els seus discursos.

15. En la premsa es poden trobar cròniques dels actes: «Ayer se inauguró el I Congreso de Historia del País Valenciano», *Mediterráneo*, 15 d'abril de 1971.

16. Podeu trobar una relació completa de les comunicacions a *Dialnet*: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/libro?codigo=324255>.

17. A finals dels seixanta, Joan Reglà també publica la popular *Aproximació a la història del País Valencià* (1968).

18. Vegeu P. VICIANO, «Manuel Sanchis Guarner, historiador», *L'Espill*, 2014, p. 43-55; M. BALDÓ, «La Facultat de Filosofia i Lletres de València en els anys de l'estada de Miquel Tarradell (1956-1970)», en DD.AA. *Homenatge a Miquel Tarradell (1920-1995) en ocasió del centenari del seu naixement*, Barcelona: IEC, 2021.

19. DD.AA. *Història del País Valencià. De les Germanies a la Nova Planta*, Barcelona: Edicions 62, 1975.

20. N. PELLISSER, A. MONTÓN i F. PÉREZ MORAGÓN (eds.), *Ser Joan Fuster, 33 visions sobre l'escriptor*, p. 175.

21. Al Josep Fontana d'aquella època, militant i combatiu, potser el molestà especialment que relativitzara la seua ferocitat.

22. A. MARTÍ-BADIA, «La història social de la llengua catalana en els estudis de Joan Fuster», *Revista valenciana de filologia*, VI, 2022, p. 141-171.